

A VAJDASÁGI MAGYAR NEMZETI SZÍNHÁZ MEGOLDÁST HOZHAT?

„A társulat célja a társulati és művelődési hajlamot fejleszteni, a társadalmat élénkíteni, nemes, szellemes élvezetekben részesíteni és magyaros szellemben nevelni, különösen pedig a lakossággal a színművészetet megkedveltetni.” (A Kanizsai Színház alapítását engedélyező, a Magyar Királyi Belügyminiszter által kiadott okirat 1895-ből)

A színház... Kimeríthetetlen téma, különösen, ha Vajdaságról beszélünk. Az elmúlt évtized nincstelensége és az abból eredő kiszolgáltatottság megtépázta ezt a művészeti ágat is. A vajdasági magyarság két hivatásos, felnőtteknek játszó színházától már megszoktuk, hogy az állandó panasz hangján szól hozzánk nyilatkozataiban.

A szabadkai Népszínház épülete katasztrofális állapotban van, a nagytermet, a régi nagy előadások helyszínét, melynek forgószínpada is volt, még raktárhelyiségnek is életveszélyes használni, az épület egyik szárnyának emeleti helyiségeit lezáratta a felügyelőség, mert kishíján beszakadt a plafon, az egyetlen többé-kevésbé alkalmas játszóhely a kisterem, ahol gyakorlatilag három társulat tolong egymás hegyén-hátán próbalehetőséget keresve a zsúfolt repertoár által felvállalt kötelezettségek között.

A Újvidéki Színház épülete néhány évvel ezelőtt hasonlóképp romlásnak indult; a megroggyant tetőszerkezetet, amely ugyancsak életveszélyessé kezdett válni, az akkor még ellenzéki városvezetésnek köszönhetően sikerült megjavítani, de még ennek ellenére is volt olyan évadja a színháznak, amikor a költségvetésből mindössze két bemutatóra futotta. A közönség elszegényedését is figyelembe kellett venni a jegyárak meghatározásakor, s bizony voltak alkalmak, amikor két-három tojás volt a belépődíj. Ilyen körülmények között kreatív, alkotó munkát szinte lehetetlen volt végezni.

A színészek elvándorlása is igen nagy vérvesztést okozott mindkét színháznak, hiszen a művészeket sem kímélték a behívók: sokan az életüket mentették azzal, hogy külföldre távoztak, másokat pedig a lerobbant fizetések által előre jelzett nincstelenség készítetett arra, hogy csomagolni kezdenek.

A színház kollektív művészet, összehangolt csapatmunka nélkül nem sokra juthatunk vele, s mint ilyen, pénzigényes, az egyik legdrágább

művészet. A politika pedig mindvégig ott húzódott a háttérben. Sunyin megbújt és nemcsak figyelt (mert az még hagyján lett volna), de mindenbe bele is ütötte az orrát. Egy minisztériumi tollvonással játszott a szabadkai Népszínház évtizedeken át összegyűlt, akkor már igencsak tekintélyes vagyonát egy belgrádi magánszínház kezére, hogy az új vezetőségnek szinte még koldusbotja sem maradt.

Hatalmas és kiadós vergődés árán tudott a két színház valahogy mégis fennmaradni, megmaradni. Egységesnek nevezhető vajdasági magyar színházpolitikáról vagy koncepcióról az elmúlt években nem is álmodhattunk, de ilyenről most, a nagy politikai változások után sem beszélhetünk. Jelen pillanatban egyfajta kiútkeresésnek lehetünk a szemtanúi a repertoárt és a bemutatásra kerülő darabokat illetően ugyanúgy, ahogy a szerveződési formák tekintetében is. HERNYÁK GYÖRGY, a szabadkai Népszínház magyar társulatának főrendezője a jelenlegi vajdasági színházi helyzetképet igyekezett felvázolni, hogy ezzel adjon kiindulópontot a kiútkereséshez:

– Vajdaságban van egy Novosadsko Pozorište – Újvidéki Színház, egy Narodno Pozorište – Népszínház (amelynek van egy magyar társulata), van egy Gyermekszínház, egy Kosztolányi Színház (amelynek nincs társulata) és van egy Tanyaszínház, melynek a társulata évről évre verbuválódik. Ennyi színházunk van. Ezek a színházak hivatalosan léteznek. Ezen intézmények funkciói eltérőek: a Gyermekszínház funkcióját hadd ne taglaljam, a Tanyaszínház funkciója szintén egyértelmű: nyári produkciónak csinál, bejárja a kisebb-nagyobb falvakat, és a turnét követően az előadások meg is hálnak. Az Újvidéki Színház az elmúlt néhány évben inkább a művészsínház felé hajlik. Ez érthető, hiszen kisebb a látogatottsága, kevesebb a nézője. Ez is érthető, hiszen ott már nagyon kevés a magyar: nem az újvidéki magyarság látogatja a színházat, hanem az ott tanuló fiatalok. A Népszínháznak – lévén, hogy Szabadka még a tömbmagyarsághoz tartozik – repertoárszínháznak kellene lennie. A Kosztolányi Színháznak valami módon a fiatalok színházát kellene képviselnie Szabadkán. Társulata nem lévén, időszakos, pénzt nem igazán kap a várostól – de a többi színház sem igazán kap pénzt sem a várostól, sem a köztársaságtól, sem más állami szervtől. Én nem vagyok pénzügyi szakember, politikus, hogy meg tudnám mondani, miért van ez így. Én csak a szenvedő alany vagyok, aki a pénzt megkeresi és nem kapja meg.

Amikor színházakat sorolsz, azonnal pénzről kezdesz beszélni.

Nem másról kellene szólni a színházak kapcsán?

– A pénzről is kellene beszélni. A színház az egyik legköltségesebb művészeti ág, rengeteg embert foglalkoztat. Persze nem mindig pénzfüg-

gő intézmény ez, nem igényel mindig óriási anyagi eszközöket, de azért tartasuk szem előtt: a néző holmi igényeket támaszt, és engem például ért már rengeteg kritika, hogy most már elég a szegény színházból és a két asztalból meg az ötször látott kellékből... Sajnos ez pénz. Ráadásul, amikor a pénzről beszélek, nem elsősorban a saját honoráriumomra gondolok. Megtanultam ez alatt a huszonegynéhány év alatt, hogy nem pusztán a lendület viszi az embert: ha ez a lendület kellő anyagiakkal nincs alátámasztva (s itt ismételtelen nem a honoráriumra, hanem az előadás műszaki felszereltségére, működtetésére gondolok), akkor elvesz.

A Népszínháznak repertoárszínháznak kellene lennie és rengeteget kellene tájolnia. Viszont itt jön a nagy abszurdum: ha az ember repertoárszínházat próbál építeni, amelynek magába kellene foglalnia a zenés műfajtól kezdve az abszurdig, a drámától kezdve az oktató jellegű darabokig mindent, akkor évente 8-10 bemutatót kellene tartani. Az anyagjak miatt mi 3-4 bemutatót tudunk tartani. S lévén, hogy kilenc-tíz színészünk van, nem csinálhatunk szuperprodukciókat. Pontosabban csinálhatunk, de akkor külsősöket kell hívnunk – ami szintén anyagiakat feltételez. Az évi 3-4 előadásnak nagyon-nagyon eltérőnek kellene lenni ahhoz, hogy a közönséget is becsalogassuk ide és valamiféle értékmércét fenntartva csináljuk a dolgunkat. Ez borzalmasan nehéz: kevés a színész, ráadásul egyetlen terem áll rendelkezésünkre: a Népszínház épületének kisterme. A nagyterem a tyúktól és a lerombolt dísznőől szintjén van: beázik, omladozik, egyes szárazabb részei díszletraktárként szolgálnak... Ott nemhogy játszani nem lehet, de keresztülmenni is életveszélyes. A kisterem marad, melyen három társulat osztozik: a Népszínház szerb és magyar csapata, valamint a Kosztolányi, amely ugyancsak itt dolgozik. Ha a magyar társulat csinál 4 darabot, a szerb ugyanennyit, a Kosztolányi csak kettőt, akkor az évi tíz produkció egyetlen színpadon. Próbaterem nem lévén itt kell dolgozni, plusz még játszani is kellene, rengeteget, mert mindkét társulatnak van nézője. Ha egy előadásból húszat nem játszunk le, nem csináltunk semmit. Vannak produkciók, melyeknek meg kellene érniük a 40-50 előadásszámot is. Mivel azonban készül az új darab, kénytelenek vagyunk levenni műsorról... Ördögi kör ez.

Amikor színházzal beszélnek színházi emberek az utóbbi tíz évben, rövid idő alatt mindig oda lyukadnak ki, hogy a színház halódik és nemsokára vége. Ehhez képest most újabb hangok hallatszanak. Egyes elképzelések új színházak megalakítását vetítik előre...

– A színházat már több száz éve temetik. Amióta én színházzal foglalkozok, mindig temette valaki a színházat, mindig akadt valaki, aki azt mondta, na ez bedöglött... Egyes irányzatokra, műfajokra is ugyanezt

mondták: mindig visszatérünk valahova, és mindig előlről kezdjük. Az elmúlt század a színházban is az izmusokról szólt. Pedig a színház talán az egyetlen művészeti ág, amely az izmusokat nem igazán érezte meg. Hol van a szürrealizmus a színházból? Hol van a dadaizmus? A színház mindig megmaradt egyfajta realizmusnál, kivéve talán az áttételes színházi formákat, mint a mozgásszínház egyes fajtái. S ebben ki is merül a dolog. A színház azért kötődik mindig valamiféle realizmushoz, mert a színész teste adott, az meghatároz bizonyos dolgokat, míg a képzőművész ecsetje, a zongora, a toll és a papír sokkal több dologra képes. Nem igazán újulunk meg. Időről időre kitörünk, próbálunk csinálni valamit: egy Grotowsky, egy Brook... Egy Sztaniszlavszkij, akit atyánknak valunk mindannyian, és nem tudunk tőle menekülni, mert meghatározta a színészt. Ki kellene törni ebből a láncból. Annak idején éllel mondtam, most már (megöregedvén, megokosodván, kompromisszumokra hajlamosan) már él nélkül ismétlem: a színház az egyetlen művészeti forma (a film mellett), amelyhez a nézőnek születésével megadatik a hozzáértés. Koncertre nem mindenki jár: komolyzenei hangversenyre a sznob megy el vagy az, akinek köze van a zenéhez. Tárlatra sem jár be mindenki. Verseket nem mindenki olvas, regényeket sem (kivéve a ponyvát, amihez nem kell külön műveltség). A színházhoz nem szükségeltetik semmiféle műveltség. Ezért írhat mindenki a színházról, függetlenül attól, hogy van-e hozzá képesítése. Hiszen a néző is úgy jön be, hogy ő ehhez ért! Színház, foci, politika – egyre megy. Valóban így van ez? A színházhoz mindenkinek alanyi jogon kell érteni? Ezt én kezdem kétségbe vonni. Minden bizonnyal meg kell teremteni egy olyan színházat, melynek befogadói többrétűek, heterogének, amihez mindenki hozzá tud szólni, mert mindenkit megszólít. Viszont tájainkon nagyon kevés az olyan színház, amely a kifinomult nézőnek szól, ahhoz, akinek van képzettsége hozzá, aki a színházi kódokat valamelyest már abszolválta. Én most éppen azon töröm a fejemet, hogy ilyen színházat teremtek.

A kőszínház egy kicsit mindig sakkban tartja a rendezőt, a színészt, mert ki van tűzve a prömier napja. Addigra készen kell állni. Egy előadáson nem lehet három évig dolgozni. A festő addig dolgozik a képén, amíg készen nem lesz. Három hónapig vagy húsz évig. A színház ettől megfosztatott, hiszen ez a legfogyaszthatóbb műfaj. Iparrá vált. Nálunk még nem igazán iparszerűen működik, de nyugaton már igen. Nálunk még nagyon szegények az emberek, és volt egy tízéves háborunk. A piacorientált országok színházai arról szólnak, hogy minél gyorsabban, minél többet és minél fogyaszthatóbban kell dolgozni. Én ettől a színházról menekülök. Pedig nagyon gyorsan eljutunk erre a szintre. Belendül a

piacgazdaság a színházban is, és én azt mondom: ettől isten óvjon minden művészt. Én még annak örülök, hogy nem a pénztárcámnak csinálom a színházat, hanem próbálom magamból valahonnan előcsalni azt a formát, ami által meg tudok újulni. Egyszer volt egy olyan élményem, hogy évekig csinálhattam egy darabot. Csodálatos volt. És ezt várom vissza. Csak most már ésszel és kellő elméleti alapok megteremtésével fogom csinálni.

A MŰVÉSZET KITÖRÉSI LEHETŐSÉGET BIZTOSÍT

VICSEK KÁROLY, az Újvidéki Színház igazgatója is a jelenlegi helyzetet próbálja vázolni. Ő maga meglehetősen optimistán tekint a jelenre és a jövőre egyaránt:

A tavaly októberben lezajlott társadalmi változásokat követően bizonyos mértékig megváltozott a színházak élete is. A színházi történések azonban inkább nevezhetőek útkeresésnek, semmint valódi változásoknak. Annyi biztos, hogy valamit másként kell csinálni, mint eddig, de lehet-e tudni, hogy mi lesz az a más?

– Az októberi változások utáni helyzetet a leginkább a nagy bizonytalanság jellemzi. Az új rendszer még mindig nem tudja, hogy mit akar a kultúrával tenni; nem tudja, hogy a színház, a film, az irodalom, a zene és a többi művészeti ág milyen helyet kapjon ebben az átalakuló világban. Mi nem várjuk, hogy valaki elmagyarázza nekünk, mi a színház: megpróbáljuk megfogalmazni azt a feladatot, amit vállalunk kell ebben a kisebbségi közösségben. A dolgunkat tettük korábban is, s tulajdonképpen folytatjuk azt a fajta tevékenységet, melyet korábban is műveltünk.

A legnagyobb várható változást a politikusok már jelezték. A továbbiakban nem szándékoznak nagy kultúrintézményeket pénzelni. Az általános nincstelenség arra ösztönzi a politikusokat is, hogy a színházat önmaga fenntartására kényszerítse. Bizonyos alaptevékenységet az alapítók továbbra is fedezni fognak, de a programok elkészítésének eszközeit már magának az intézménynek kell felkutatnia. Mi elfogadjuk ezt a rendszert, hiszen eddig is így éltünk: a *szín* és a *ház* kapott támogatást az alapítótól, de a tartalmat nekünk kellett pénzelni. Eddig sikerült is: projektumainkat alapítványok támogatták, s már meglehetősen tapasztalatot szereztünk e téren. A többi állami intézmény most kapkod és tiltakozik az ellen, hogy ötleteket várnak tőlük.

A gondot az jelenti, hogy a politika még nem mérte fel az intézmények szerepét; különösen azon intézményekét, melyek a tömegekhez szólnak: a sajtóról, a filmről, a televízióról és persze a színházról

beszélék. Nem tudják megfogalmazni, hol a mi helyünk a világban. A színházra sajnos ma sem úgy tekintenek, mint egy nemzet alapvető fontosságú intézményére. Kisebbségi, többségi nemzet számára a színház ugyanazt jelenti: alapvető fontosságú intézményt.

Ha megnézünk egy színlapot, láthatjuk, hogy legalább tizenegynéhány szakma képviselője köszön vissza ránk. Mellettük van még mintegy negyven olyan szakma, amit a színlap ugyan nem tüntet fel, de melyek nélkül nincs előadás. Ahhoz, hogy egy produkció létrejöjjön, egy nemzetnek legalább hatvan szakmát kell produkálni: nagyon sok mesterségnek, művészetnek kell összejönnie ahhoz, hogy a színész a deszkára lépve jó estét kívánjon. A színészt fel kell öltöztetni, a színpadot el kell készíteni, a színpadot meg kell világítani, ki kell hangosítani... A színész valahol képzést kapott: ha van színház, akkor van színészképzés, ami tanárokat feltételez, ez pedig tanárképzést. Ha egy színházat kirekesztek a társadalomból, legalább hatvan szakmát tekintek jelentéktelennek. Minek a drámaíró, ha nem adják elő a drámáját? Minek a kosztüm, ha nincs, aki felvegye? A színház komplex művészet. Már nagyon régen felismerték, hogy egy nemzet nem lehet meg színház nélkül: nemcsak azért, mert itt emberek gyűlnek össze és szereznek élményeket. Az iskola és a templom mellett a színház az az intézmény, amely egy közösség tehetségét be tudja mutatni. Ez megihleti az embereket is. Szólni tudnak a világhoz, képet tudnak magukról adni; a színház kis közössége párbeszédet tud a társadalommal folytatni, konfliktushelyzetben menedékként tud szolgálni, ahol egy közösség elmondhatja titkos gondolatait, érzelmeit, fájdalmait... Azonban ha nem tudjuk bemutatni képességeinket, akkor azok elsorvadnak; nincs értelme munkát, energiát fektetni egy-egy produkcióba. Ezt a civilizált világban már nagyon régen felismerték. A kanizsai színház alapító okirata is kimondja, mi a színház, milyen céllal hoznak létre egy ilyen intézményt.

Szerettük az elmúlt időkben azt mondani, hogy kisebbségi voltunk miatt hátrányosan különböztetnek meg bennünket. Most, amikor már nem ennyire egyértelmű ez a kifogás, megmutatkozik, hogy vannak itt más gondok is...

– A változások nyilván ösztönzik azokat a tehetséges embereket, akik meg szeretnének mutatkozni ebben a műfajban, és nyilván felmerül az a kérdés is, hogy a feljövőben lévő nemzedék (színészek, írók, zenészek, díszlet- és kosztümtervezők stb.) milyen lehetőségeket kap a megmutatkozásra. Lehetőséget kell adni arra, hogy megszólaljanak, megmutatkozzanak. Emiatt az eddigi rendszert valamilyen formában szükségszerű is megváltoztatni. Azokat, akik a színházakban állásban, biztonságban vannak, egészséges vetélkedésre kell készíteni. Ezt csak úgy lehet elérni,

hogy időnként azok is bekerülnek egy-egy produkcióba, akik nincsenek fizetési listán. Az igazgató mellett másoknak is érezni kell, hogy állandóan értékeli munkájukat, hogy állandóan bizonyítaniuk kell. A színház valamennyi alkalmazottját ki kell tenni ennek a versenyszellemnek. Az egészséges versenyszellem élteti ezt a fajta művészetet: követnünk kell, hogy mi történik a világban, oda kell figyelünk az új tendenciákra. Bármilyen kicsi is ez a közösség, s bármennyire is szerény feltételek közepette dolgozunk, oda kell figyelünk, hogy ott legyünk a modern színház közegében. Mi itt most a zenés-táncos színházi műfajt igyekszünk honosítani, de Belgrádban például nincsenek színházak, melyek zenés produkciókkal, alternatív produkciókkal vagy mozgásszínházi formákkal próbálnak közönséget szerezni.

Nem védekezhetünk mi azzal, hogy kevesen vagyunk. A művészi minőséget nem mindig a tömeg hozza létre. Bennünket a kisebbségi sors ösztönöz is. Ugyanakkor szerencsénk, hogy több kultúrát ismerünk, s ez inspirálóan is hat ránk: bátran nyúlunk nagy magyar klasszikusok műveihez és világirodalmi nagyságok szövegeit is tudjuk másként értelmezni... A kisebbségieknek nincsenek kisebbségi komplexusai a nagy művekkel szemben. A színházunk már korábban is bizonyította: az alkotó embert nem nyomorítja a kisebbségi sors; ez csak plusz erőt ad, hogy megmutatkozzunk. A művészet mellett még a sport ad lehetőséget arra, hogy valaki kitörjön, s hogy egy nemzet önbizalmat, önbecsülést szerezzen. A kultúra is ilyen lehetőség. Nem érzem azt, hogy mivel kevesebben vagyunk, minőségben is kevesebbet kell produkálni. Mi most olyan előadásokat tudunk létrehozni, amelyekre más színházak nem is mernek vállalkozni. A kitörési lehetőségünk megvolt, s mi ezzel élünk is: multimediális produkciókat hozunk létre, amelyeket nagy együttesű állami, többségi intézmények sem tudnak.

Ennek ellenére egyfajta – nem biztos, hogy egészséges – rivalizálás még a két magyar színház között is van. Minek tudható ez be?

– Ez valami öröklött torzsalkodás, ami talán abból adódott, hogy a két színház az elmúlt évtizedek folyamán különböző műsorpolitikát folytatott. Újvidéken voltak olyan produkciók, melyek nagyobb publicitást kaptak, több fesztiválon tudtak sikereket halmozni. A szabadkai Népszínház viszont többet tájolt, Baranyától a Muravidékig bejárta a magyarlakta településeket. Ők oda is eljuthattak, ahová az Újvidéki Színház nem is léphetett. Az Újvidéki Színház inkább avantgárd, városi, fesztiváli közönséghez szólt. Elképzelhető, hogy innen ered egyfajta szakmai meg nem értés a két intézmény között. A színészvilágra egyébként is jellemző egyfajta hiúság. Diderot ezt nagyon kegyetlenül fogalmazta meg. A két

színház között most egészséges együttműködés van: újvidéki színészek Szabadkán vendégszerepelnek és fordítva. Kevesen vagyunk, és semmi értelme, hogy egymás köreit zavarjuk azzal, hogy nem segítjük egymást a művészek cseréjével. Az Újvidéki Színház színészei a Szerb Nemzeti Színházban és a Kikindai Színházban is játszanak – szerb nyelven –, s értelmetlen volna, ha nem játszhatnának Szabadkán magyarul.

Egyrészt a törvénymódosítások, másrészt a vajdasági magyar színházi viszonyok tükrében hogyan látja Ön az Újvidéki Színház közeljövőjét?

– Megpróbáltunk már kilépni az úgynevezett városi pénzelési keretből. Tárgyalunk a belgrádi Bitef Színházzal, az újvidéki Szerb Nemzeti Színházzal: mindkét intézménnyel szeretnénk közös produkciókban dolgozni. Ugyanakkor, ha végre beindul egy egészséges kommunikáció Európával is, akkor nyilván nyugati anyagi forrásokra is támaszkodhatnánk. Ennek azonban előfeltétele, hogy egy multikulturális közegben multikulturális produkciókat hozzunk létre. Az Újvidéki Színház pedig mindig nyitott volt az ilyen tendenciák iránt.

Egy igen elterjedt nézet szerint ahol multikulturalizmus uralkodik, ott elveszik a nemzeti érték...

– Nem tudok ezzel a nézettel egyetérteni. Ha egy produkciót tisztán nemzeti alapon hozunk létre, akkor hogyan lehet Shakespeare-t, Beckettet játszani? Vagy mitől lesz magyar egy társulat, amely Molière-t játszik? Én sohasem küzdöttem azért, hogy a magyar kultúrát ne ériék egészséges hatások. Nem hiszem, hogy ártott volna a magyar kultúrának az, hogy egy Ljubomir Draskić teljesen újraértelmezte a *Játék a kastélyban*t. Az egészséges hatások jót tesznek a magyar társulatnak is. A múltnál maradvá: Ljubiša Georgijevski csinálta meg annak idején az Örkény-darab forgatókönyvét, a jelen példáiból meg csak George Ivasco romániai rendezőt említeném meg... Azért is jó a színházunk, mert nyitott volt azok iránt, akik tudtak új stílusokat hozni. Ezáltal csak gazdagodhat a nemzeti színház is. Elvégre a színész ezekben az esetekben is magyarul szólal meg.

**ELŐSZÖR FELTÉTELEK KELLENEK,
S CSAK AZTÁN JÖHETNEK AZ ELVEK**

LÁSZLÓ SÁNDOR, az Újvidéki Színház művészeti vezetője az igazgatónál kevésbé volt optimista, amikor arról kérdeztük, hogy ebben a kissé légüres térben hogyan látja a színház jelenét:

– Attól függ, hogy milyen szempontból nézem: bizonyos szempontokból nézve egészen jól állnak a vajdasági magyar színházak: előadásokat

csinálunk (esetenként jó előadásokat), működünk, tehát ha nem nézünk a dolgok mögé, azt hihetnénk, hogy itt egészen normális színházi élet folyik. Viszont ha a dolgok másik oldalát nézzük, ugyanúgy a semmiből csinálunk színházat, mint a nagy történelmi fordulat előtt. Sőt még inkább a semmiből. Az ember azt hihette volna, hogy ha beköszönt a demokrácia, akkor nemcsak lélegezni lesz könnyebb, hanem dolgozni is. Ez egyáltalán nem így van: hónapokon keresztül semmiféle pozitív irányú változást nem lehet tapasztalni. A színházak belefutlandnak a pénztelenségbe, abba hogy – a korábbi gyakorlatot követve – a semmiből kell előadásokat összefoltozni. A legjobb példa erre, hogy a vajdasági hivatásos színházak idén Versecen megrendezendő fesztiválját el kellett halasztani azért, mert a házigazdák egyszerűen nem tudták biztosítani az anyagiakat. Persze az utolsó utáni pillanatban mégis kaptak valami pénzeket a tartománytól, s így egy hónapos késéssel mégis megtartják a szemlét. Azonban eléggé szomorú, hogy egyik napról a másikra kell dolgozniuk akár a színházaknak, akár komoly hagyományokkal rendelkező fesztiváloknak.

Kilincselünk, kopogtatunk, kérünk, toldozunk és foltozunk. Sajnos azt hiszem, a közeljövőben is ez vár ránk. S akkor arról még nem is szóltam, hogy a köztársasági kultuszminiszter nyilatkozatát olvasva egészen elrettentő jövőkép áll előttem. Kissé furcsállom, hogy a legnagyobb nyomor és szegénység kellős közepén olyan elveket kezdünk vallani, melyekhez először feltételeket kellene teremteni. Mivel nincsenek meg az alapfeltételek, nyilvánvaló, hogy néhány intézmény be fog fulladni. Ráadásul eddig még egy szó el nem hangzott a kisebbségi színházakról, azaz arról, hogy ránk mi fog vonatkozni. Ha ugyanolyan elbírálás alá esünk, mint a szerb nyelvű színházak, akkor nekünk régen rossz. A két vajdasági magyar színház – legyen bármilyen jó az anyagi helyzete – nem tud olyan elvek alapján működni, mint a nyugati államok színházai. Magyarországon sok színház van, és egy-egy színésznek van honnan hova menni. Ezt a két színház nem tudja játszani. Nem azért kellene bennünket más elbírálásban részesíteni, mert jobbak, okosabbak, szebbek vagyunk, hanem azért, mert egy lavórban soha nem lehet akkora vihart kavarni, mint a nyílt tengeren...

Színészként, rendezőként, színházi művészeti vezetőként is alkalmad van felmérni a vajdasági magyar színjátszás jelenlegi állapotát...

– Nem igazán tudom felmérni a vajdasági magyar színjátszás helyzetét; lehet, hogy azért, mert benne vagyok. Beszélhetek az Újvidéki Színházról, amely valami egészen hihetetlen módon tud jól működni.

Szerintem ez az emberek kitartásának köszönhető és annak, hogy évek óta egyszerűen fittyet hánynak erre az egész borzalomra. Megtanultak úgy alkotni, hogy nem áll mögöttük senki. Az Újvidéki Színház a felszínen tartja magát, ez azonban nem jelenti azt, hogy bármelyik pillanatban nem merülhet víz alá. Egyelőre derűlátó vagyok: ez a színház valahol megtalálta helyét, önmagára lelt és eléggé határozottan járja azt az utat, amely szerintem jó út.

A szabadkai Népszínházról csak kívülállóként beszélhetek: ők kevesebb produkciót csinálnak, kisebb létszámú társulatuk van és egészen más helyzetben vannak, mint az Újvidéki Színház. Nekünk saját épületünk van, míg Szabadkán egy omladozó házban két társulat próbál repertoárt csinálni: nyilván nem könnyű. Az ő helyzetük egy kicsit nehezebb.

Néhány évvel ezelőtt a Népszínháznak is és az Újvidéki Színháznak is volt egy huzamosabb ideig tartó, csúnya mélypontja, amelyből valahogy mindkét színháznak sikerül kivergődni. Konzolidálódtatok, s most nem tudtok elsülyedni?

– Ez teljes egészében így van. Az Újvidéki Színház szerencséjére a hullámvölgyekből úgy próbált kimászni, hogy társulatot verbuvált. Meggyőződésem, hogy a társulat az, ami ezt az intézményt kibillentette a semmittevésből, az apátiából, és valami hihetetlen lendülettel egyszerűen kényszeríti a színházat, hogy egyre jobban működjön. Szabadkán viszont nem társulatverbuválással kezdődött az újjáéledés, s amikor elkezdődött, akkor is csak néhány embert szerződtek. Nyilván ennek is megvan az oka, én mégis azt gondolom: az emberek azok, akik a színházat teszik. S ha az emberek kevesen vannak, nehezebben tudnak működni is. Persze az sem biztos, hogy egy hatalmas létszámú társulat azonnal megoldaná egy színház minden gondját-baját. Nyilvánvaló, hogy a működéshez sok más dolog is kell.

Időnként hallani olyan véleményeket, melyek szerint egy ekkora lélekszámú közösségnek, mint amekkora a vajdasági magyarság, két, két és fél színház sok is...

– Ez nem igaz. A legborúlátóbb számítások szerint is még mindig 200 000 felett van a magyarság száma Vajdaságban. Magyarországon a vidéki városoknak – például egy 80 000 lakosú Szolnoknak – óriási hagyományokkal rendelkező színházai vannak. De az 50-60 000 lakosú városok is nagyon komoly társulatokat tartanak fenn. Ha ezt a számarányt nézem, akkor Vajdaságban is elférne még legalább két hivatásos magyar színház. Az a baj, hogy mi szétszórtan élünk itt, de a két színház akkor sem sok, hanem kevés. Ahhoz azonban, hogy a színházak működni tudjanak, hogy jövőjük legyen, ennek a kétszázezernyi magyarnak is tennie kellene

valamit. Lehet, hogy tudomást kellene venni létezésünkről, lehet, hogy észre kellene venni bennünket, és attól a pillanattól kezdődően, hogy a vajdasági magyarság erre rádöbben, nekünk több gondunk már nem lesz. Mi például mindent elkövetünk, hogy észrevegyék: létezik magyar színház Újvidéken. Nagyon sokan még ott tartanak, hogy hát igen, az Újvidéki Színházban nincs semmi... Próbáljuk észrevetetni magunkat, próbáljuk az emberek agyába vésni, hogy nemcsak egyféle előadásokat készítünk. Az utóbbi időben jobban odafigyel ránk a szerb közönség és a szerb szakma. Felfedeztek bennünket maguknak, eljárnak az előadásainkra, tudnak rólunk, s nem zavarja őket, hogy fordítással kell nézniük egy-egy darabot. Az lenne jó, ha azok is eljőnének, akiknek nincs szükségük fordításra.

A szerb nyelvű sajtóban folyamatosan jelennek meg kritikák az Újvidéki Színház előadásairól, cikkek egyes színészekről. Színészeitek szerb nyelvű előadásokban játszanak Vajdaság-szerte. Ez valahol elégtételt jelent?

– Nem elégtételnek nevezném, csak jó érzésnek. Érezzük, hogy számítunk ebben a szakmában valamit, érezzük, hogy jó a színészállományunk, hogy előadásaink élvezhetőek... A színház azért van, hogy valaki figyeljen rá. Most figyelnek ránk, néznek bennünket, írnak rólunk. Én azonban bízom abban, hogy ha lassan is, de biztosan egymásra találunk saját közönségünkkel, s hogy egy-két év múlva nem mondhatják ránk, hogy színházunknak nincs létjogosultsága, mivelhogy nincs közönsége. Könnyű megtölteni a nézőteret ott, ahol mindenki magyarul beszél. A végeken nehezebb nézőtereket tölteni, de mi nem adjuk fel. Hacsak mások nem adják fel helyettünk.

**„A DEMOKRÁCIA VELEJÁRÓJA EGY KÖZÖSSÉG
KULTURÁLIS ÖNÁLLÓSÁGA”**

KOVÁCS FRIGYES, a szabadkai Népszínház magyar társulatának igazgatója egyike azoknak, akik a lehangosabbban szorgalmazzák, sőt sürgetik is a Vajdasági Magyar Nemzeti Színház létrehozását. Arra kértük, fejtse ki, milyen előnyökkel járna a vajdasági magyar színházi élet számára, ha ez az idea végre megvalósulhatna:

– Vajdaságban, a Délvidéken a legidősebb magyar színház a szabadkai Népszínház magyar társulata. Ez a társulat annak idején a Népszínház nevet kapta, habár e kifejezésnek a magyar nyelvben van némi pejoratív, populistá felhangja. A szerb nyelvben a Narodno Pozorište megnevezés nem annyira zavaró. A Népszínház kifejezés kommunista maradvány, s az én színházi etikám meg a magyar nyelv szelleme egyaránt berzenkedik ez

ellen a megnevezés ellen. A szabadkai Népszínház magyar társulata ezen a vidéken mindig is a nemzeti színjátszás feladatát végezte. Itt játszottak klasszikus darabokat, ez volt az az intézmény, amely a leginkább adott teret vajdasági szerzőknek is és ugyanakkor mindenféle műfajt művelt. Könnyű volt ez a hatvanas években, amikor itt 30 színész volt. Ezen kívül egy kicsit Déryné színháza is volt ez a társulat: járta a magyarlakta településeket Vajdaságban, Horvátországban, Szlovéniában is. Tekintettel arra, hogy a legidősebb színházról van szó, melynek adattárát még Ljubiša Ristićnek sem sikerült teljesen szétvernie, a régmúlt időkig őriz olyan színházi hagyományokat mind közönségében, mind pedig adattárában és hírnevében, amely rászolgál arra, hogy Nemzeti Színháznak nevezze magát. Ez a nemzeti közösség is megérdemel egy nemzeti színházat, s én ennek még ideológiai akadályát sem szeretném tapasztalni, hiszen ha Ceaușescu idejében lehetett Romániában Magyar Nemzeti Színház, akkor itt, ebben a nagy fene demokráciában vajon miért ne lehetne? Nem elsődleges dolog ugyan, hogy Nemzeti Színház legyen a neve, csak az a biztos, hogy nem lehet tovább Népszínháznak nevezni, s hogy mindenképpen önállóan kell lennie, mint ahogyan 1945-ben a szabadkai magyar Népszínház önálló intézményként alakult ennek a háznak a keretein belül. Ugyanakkor alakult (a magyar színházzal párhuzamosan) a Subotičko Hrvatsko Kazalište, amely aztán a szerbek térhódításával (ami fizikai és szellemi téren is zajlott ezen a vidéken) lassan szerb színházzá alakult. 1951-ben a testvériség-egység jelszó alatt, a kommunista-fasiszta szellemiségtől hajtva egybeolvadt a két színház: így lett a szabadkai Népszínháznak magyar és szerbhorvát nyelvű együttese. Ez utóbbi aztán szinte észrevétlenül alakult át szerb együttesé a már korábban említett terjeszkedés okán, s így jött létre a magyar nyelvű társulat. Ugyanis szerbül így nevezik: *magyar nyelvű társulatnak*, s még véletlenül sem magyar társulatnak, még annak az árán is, hogy így a szerb társulat szellemiségét is megtagadják: teljesen más jelent ugyanis a *magyar társulat* és a *magyar nyelvű társulat*. A színház, melyet mi műveltünk és művelünk, nemcsak nyelvében magyar, hanem gondolkodásmódjában, magatartásában, szellemiségében, hagyományában és reményeiben, terveiben is.

Egy színház belügyei hogyan válnak politikai kérdéssé?

– Nyilvánvaló, hogy politikai kérdés lesz egy nemzeti kisebbség (habár én magamat továbbra is egy nemzet részének, nem pedig kisebbségnek tekintem mert a „kisebbség” előjelet, megalázottságot és eleve megalázkodó magatartást feltételez) színházának kérdéséből. A színházra mint olyan fórumra, ahol az élő szó hatásával tömegeket lehet megmozgatni, egy despotikus uralkodásra berendezett állam odafigyel. Márpedig a

kommunista fasizmus ilyen állam volt. Az ilyen állam odafigyel, hogy a kisebbségek kultúrája még csak véletlenül se legyen önálló: mindenképpen legyen vegyes az iskola, a színház és a többi, nyelvhez, kultúrához kötött intézmény egyaránt, hiszen az idő a többségi nemzetnek dolgozik, a beolvasás egészen evidens. Ezért aztán természetes, hogy nagyon odafigyelnek a színházra, nehogy önálló fészke legyen. A színház nem csupán előadás, hanem színházi előcsarnok, közönség és közösség találkozóhelye is... Egy demokratikus országban azonban a demokrácia velejárója, hogy egy nemzeti közösségnek kulturális önállósága legyen, hiszen a nemzeti közösség akkor érzi igazán otthonának, hazájának a saját házát, ha olyan alapvető intézményekkel rendelkezik, mint az iskola, a színház, az egyház stb.

Miért van egy színháznak szüksége önállóságra? Az a fajta színház, amit mi művelünk, a kimondott szóra, a magyar irodalomra, a magyar színházkultúrára, a magyar zene- és mozgáskultúrára épül, és természetesen táplálkozik azokból az ismeretekből, melyeket a délszláv kulturális hagyományokból merít, s amelyek szinte ösztönszerűen épülnek bele a mi tevékenységünkbe, egy-egy előadásképünkbe. Ha a szerencsétlenségben – mert én a trianoni eseményeket katasztófának tartom – jót kell keresni, akkor talán ez az, amitől mi gazdagabbak tudunk lenni, amivel megmenekülünk az egyszólamúságtól, a szürkeségtől, s aminek köszönhetően később vagy nehezebben sivárodik el a művészi életünk. Az önálló magyar színházra azért van szükségünk, mert a második világháború óta a szerbek mondják meg nekünk, hogy milyen színházat csináljunk. Megmondták, milyen repertoárt készítsünk, hogy egy-egy évben milyen szerzőket játsszunk, s hány bemutatót kell tartanunk. Azért kell magyar színház, hogy minderről önállóan tudjunk dönteni, és e színház mindenkorai vezetésének önállóságot kell adni. Önállóan kell továbbá dönteni arról, hogy milyen struktúrát állítunk fel, s arról is, hogy milyen tevékenységet művelünk. Nyelvünk romlik, s ennek megnyilvánulási formája a színpadról elhangzó beszéd, de a színházhoz kapcsolódó tájékoztató jellegű nyomtatványok is, melyek időnként bizony elvesztik a magyar nyelv sajátosságait, melyek szerkezetileg sem magyarok. Ezért szükségünk van irodalmi titkárra, dramaturgra. E két munkahelyre a jelenlegi körülmények között saját elképzelésemnek megfelelően én nem vehetek fel embert, mert a színház legfelsőbb vezetése szerint nekünk erre nincs szükségünk. Így gondolja, pedig nincs joga így gondolni. Legfeljebb bölintani lenne joga, másra nem. Nagyon sok apróság indokolja az önálló színház létrehozását: a magyar szellemiségű színháznak magyar hagyományokra kell épülnie. Számos indok bizonyítja ezt. Csak néhány példa: a

szerb nyelv nem ismeri a főrendező fogalmát. Nekünk pedig szükségünk van főrendezőre. Naponta vitatkozok a színház legfelsőbb vezetésével, hogy nekünk főrendezőnk van Hernyák György személyében. A főrendező társulatépítő is egyúttal, oda kell figyelnie minden egyes színész minden egyes rezdülésére, fejlődési lehetőségeire. A Kárpát-medence öt országában vannak magyar színházak. A dramaturgnak és az irodalmi titkárnak minden magyar színházzal személyes kapcsolatot kellene tartania, s ugyancsak kapcsolatot kellene tartani drámaíró műhelyekkel, a kiadókkal, melyek színházzal kapcsolatos dolgokat publikálnak. Kellene a világ más színházaival is kapcsolatot tartani, nyomon kellene követni, hogy a világban mi történik, merre tart a színjátszás, hiszen tíz-húsz év múlva hozzánk is ugyanaz fog érkezeni és azokra az időkre fel kell készülni... Ha egy színház komolyan veszi magát – márpedig én így szeretném –, akkor minderre szüksége van. Én pedig ilyen alapvető dolgokat nem tudok megmagyarázni a többségi nemzet tagjai közül kikerülő színházvezetésnek. Huszonéve szajkózom ezt, hiába.

Ez az elképzelés nemzetben belül miért talál ellenzőkre? Származhat-e kára valakinek a Nemzeti Színházból?

– Az emberek egy részében él a magyarkodástól való félelem. Az ellenzők még nem bukkantak fel, de bűvópatakként már léteznek, várják a pillanatot a megnyilvánulásra. Hezitáló emberekről van szó, akiknek nincs meggyőződésük és nem mernek állást foglalni. Várják, hogy a többségi nemzet, a felsőbb politika hogyan reagál, s annak megfelelően fognak nézeteket kialakítani. Számítok arra, hogy nagy akadályokba ütközik elképzelésünk a többségi nemzet részéről: ez természetes lenne, hiszen még nagyon működik a kommunista-fasiszta reflex. Várom ugyanakkor azt is, hogy gerinctelen nemzettársaim is megnyilvánuljanak. Név szerint is fel tudnék sorolni több tíz embert, akik másoktól várják a saját véleményüket. A nemzeti színház létrehozását ellenezni fogják azok is, akik haszonlévezői voltak a kommunista-fasiszta rendszernek, akik nagyon jól tudják, hogy ha a felülről jövő megnyilatkozást tapssal fogadják, akkor abból jól profitálhatnak.

Kára senkinek sem származhat a Nemzeti Színházból, viszont egyéneknek hasznára válhat, ha ellenzik azt. Különbösen is, nemzeti közösségben a gerinctelen, gondolattalan (egyébként sokszor nagy szakmai tudású) emberek nem tudnak gondolkodni. S függetlenül attól, hogy tudásukat én respektálok, nem felejttem el, hogy tudásukat, pozíciójukat sokan úgy érték el, hogy mindig fejet hajtottak az aktuális hatalom előtt még annak árán is, hogy nemzeti közösségük ellen tettek.

VAJDASÁGI MAGYAR NEMZETI SZÍNHÁZ - KÉTELYEK ÉS MEGGYŐZŐDÉSEK

Természetesen többi beszélgetőtársunkat is megkértük, fejtse ki véleményét a Vajdasági Magyar Nemzeti Színház létrehozásáról. LÁSZLÓ SÁNDOR saját bevallása szerint nem ismeri behatóan a kérdés tárgyát:

- Konkrét elképzeléseket nem ismerek. A témáról a sajtóban megjelentektől többet nem tudok. Az ember ugyan szakmai körökben hall ezt-azt, de ismétlem: konkrétumokat nem tudok. A Vajdasági Magyar Nemzeti Színház létrehozását nagyon fontos, nagyon jó dolognak tartom, csak nem igazán tudom, hogy mi rejlik e mögött a szándék mögött. Nekem van elképzelésem, hogy mit kellene ennek fednie. Nem mondom, hogy nincsenek félelmeim: ha az új színház létrehozása valaminek – történetesen az Újvidéki Színháznak – a kárára történik, akkor félek tőle. Ha nem, akkor minden fenntartás nélkül támogatom és akár tevőlegesen is segítem ezt a projektumot. Hiszem, hogy a nemzeti színház kérdése nem annyira magánügy, hogy nem tudhatunk róla valamivel konkrétabbakat is, mint amit a sajtóban olvashatunk...

... annál is inkább, mert a sajtóban a köztársasági kormányalelnök azt nyilatkozta: „Színházi körökben ez a gondolat már hónapokkal ezelőtt kikristályosodott”...

- Olyan konkrét megbeszélések, melyeken a vajdasági magyar színházak munkatársai leültek és beszélgettek volna a Vajdasági Magyar Nemzeti Színházról, nem voltak. Ötleteket, kételyeket megfogalmazni nem volt mód. Hallunk ezt-azt, s mindenki megpróbálja megfejteni, miről lehet szó. Az én véleményem szerint egy nemzeti színház egy olyan intézmény, amely nagyon komoly repertoárszínházat jelent, s amely a vajdasági magyarság igényeit ki tudja elégíteni a tájolóást, a többszólamúságot is beleértve. Ehhez óriási apparátusra lenne szükség, s legalább egy harminctagú társulatra. Mindenesetre fontosnak tartanám, hogy ha ez a maroknyi magyarság igényel és kitalál valamit, akkor azt valósítsa is meg. Lehetőleg ne a saját kárára.

HERNYÁK GYÖRGY is ugyancsak gyakorlatias kérdésekből indul ki, amikor véleményét formál az új színház létrehozásának szükségességéről:

- Nem igazán funkcionál a jelenlegi rendszer, hogy a Népszínházban szerb és magyar társulat működik egymás mellett. A szerb társulatnak más feladatai vannak, mint a magyarnak. A szerb társulat városi színház, mi pedig tájoló színház is kellene, hogy legyünk. Anyagi gondok is felmerültek. A legegészségesebb az lesz, ha a két társulat békésen, jószomszédi

viszonyokat ápolva külön él. Jogi és politikai kérdésről van itt szó. Azt hiszem, ebben nincs semmiféle szecesszionista törekvés. Egyszerűen a logika azt diktálja, hogy mindenki gazdálkodjon a saját pénzével, a saját embereivel, a saját repertoárjával. Attól mi még segíthetjük egymást, de mindenki a saját háza előtt fog söprögetni, és senkinek sem lesz megkötve a keze. A szerb társulatnak is megköti a kezét a jelenlegi helyzet, s ez fordítva is érvényes.

Természetesen VICSEK KÁROLYT is kérdeztük, hiszen ez a téma igencsak felkavarta a vajdasági magyar színházi életet:

– Nem igazán ismerem annyira a szabadkai belső viszonyokat, nem tudom, mi indokolja a szétválást. A dolog jogi következményeit sem ismerem: nem tudom, új társulatról, új intézményről lesz-e szó, vagy jogutódlásról. A politika majd eldönti, hogy felvállal-e egy ilyen vállalkozást; nyilván felméri egy ilyen lépés következményeit. Ha viszont ez azt jelentené, hogy a Vajdasági Magyar Nemzeti Színház lesz az egyetlen magyar nyelvű színház térségünkben, akkor az biztosan nem lenne egészséges dolog. Jó, ha létezik több különböző profilú intézmény. Nagyon szomorú lenne, ha Belgrádban csak egy színház lenne, vagy ha Budapesten a meglévő hatvan színház helyett egyetlen egyet pumpálnának fel anyagilag és politikailag. Ha a Vajdasági Magyar Nemzeti Színház központosítást jelent, biztosan nem lesz jó hatással a színházi életre, mint ahogyan semmilyen központosításnak sem lehet pozitív hatása.

Mindent összegezve: jelenképünk van, s egyfajta jövőkép is kezd körvonalazódni. A baj talán csak ott kezdődik, hogy az intézményes vajdasági magyar színházi élet vezetői – úgy tűnik – még maguk között sem játszanak nyílt lapokkal. Pedig minden bizonnyal hasznos lenne egyértelműen, határozottan kimondani: egyszerű társulatszétválasztásról és névváltoztatásról van-e szó, vagy ennél valamivel többről is. Kasza József, a szerbiai kormány alelnöke a *Magyar Szónak* azt nyilatkozta: „A párbeszéd a konkrétumokról hamarosan megkezdődik.” Ez üdvös lenne. De a párbeszédbe nemcsak a minisztereket kellene bevonnai, hanem a testvérintézményeket is.

